

บทที่ 5

ปริทรรศน์วรรณกรรมประวัติศาสตร์

วรรณกรรมประวัติศาสตร์มีปรากฏอยู่น้อยมาก เพราะเหตุว่าวรรณกรรมอีสานนั้นเจริญรุ่งเรืองอยู่ในกลุ่มชาวบ้านมากกว่าราชสำนัก ฉะนั้น ชาวบ้านจึงมักจะสนใจนิยายนิทานมากกว่าเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ อีกประการหนึ่ง วรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์การดำเนินเรื่องไม่อิสระ จะต้องดำเนินเรื่องตามเนื้อความแห่งประวัติศาสตร์ ฉะนั้น ความสนุกสนานจึงต้องลงไปส่วนวรรณกรรมประเภทนิทานนิยายการวางโครงเรื่องอิสระ กวีสามารถที่จะสร้างโครงเรื่องขึ้นมาให้ถูกรสนิยมของชาวบ้านได้ดีกว่าวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ อีกประการหนึ่ง หัวเมืองอีสานเป็นหัวเมืองเล็ก ไม่ได้เป็นศูนย์กลางการปกครอง จึงไม่มีเรื่องราวที่น่าภูมิใจบันทึกไว้ในเชิงประวัติศาสตร์ ตลอดจนไม่ค่อยจะมีเหตุการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์สำคัญ ๆ ที่ควรแก่การบันทึก ฉะนั้นจึงไม่เป็นแรงผลักดันให้กวีได้ประพันธ์เรื่องราว วรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์มากนัก

ถึงอย่างไรก็ตาม ก็ปรากฏว่าในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ยังมีวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์อยู่บ้าง แต่โครงเรื่องนั้นน่าจะได้อาจมาจากอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง ได้แพร่ขยายเข้ามาสู่หัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่สมัยโบราณ และวรรณกรรมเหล่านั้นก็ยังนิยมนำมาอ่านกันอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่จะอ่านสู่กันฟังเพื่อความสนุกสนานหรือความบันเทิงใจ ฉะนั้นวรรณกรรมเหล่านี้จึงต้องเป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจชาวอีสานมิใช่น้อย วรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ที่น่าจะกล่าวถึง ได้แก่

1. เรื่องท้าวฮุ่งหรือเจือง
2. พื้นเวียง
3. ตำนานเรื่องขุนบรม
4. พงศาวดารจำปาศักดิ์
5. ตำนานพระพุทธรูปต่าง ๆ เช่น
  - พื้นพระบาง
  - พื้นพระแก้วมรกต
  - พื้นพระแทรมคำ
  - พื้นพระแก่นจันทน์แดง

พื้นเวียง

พื้นเวียงเป็นวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจยิ่งเล่มหนึ่งของภาคอีสาน และจากการศึกษาวรรณกรรมอีสานแล้ว พบว่าเรื่องพื้นเวียงนี้ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าเรื่องพื้นเวียงนี้จะเป็นการจดบันทึกประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน ซึ่งอยู่ในรูปแบบวรรณกรรม กล่าวคือ ได้เอาเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์มาประพันธ์เป็นกลอนลำตามแบบฉันทลักษณ์ของอีสาน แต่เนื้อหาสาระของเรื่องนั้นได้ให้ข้อเท็จจริงทางด้านประวัติศาสตร์ไว้มากมาย ซึ่งมีอยู่หลายประเด็นขัดแย้งกับประวัติศาสตร์ไทย และหลายประเด็นสอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ ทางด้านความเป็นจริงของข้อเท็จจริงนั้นเหมือนกัน แต่ความสำนึกในเนื้อหาของนั้นขัดแย้งกัน คือเป็นการมองเหตุการณ์เดียวกัน แต่มองคนละมุม ทางฝ่ายกรุงเทพฯอาจจะมองเห็นมุมหนึ่งแล้วจดบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ แต่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นคู่อริทางอ้อม มองเห็นอีกมุมหนึ่ง ซึ่งนักประวัติศาสตร์น่าจะได้อีกศึกษาหาข้อเท็จจริงกันต่อไป

สาระของเรื่องพื้นเวียง เป็นเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ สมัยกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ยึดหัวเมืองนครราชสีมาได้ สมัย ร.3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มเรื่องตั้งแต่กบฏอ้ายสาเกียดโง้ง (ปลายสมัย ร.2) และจบตอนกรณีไทยรบกับญวนในสมัย ร.3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นสงครามยึดเยื้องกันระหว่างญวนกับไทยสมัยนั้น

จากการศึกษาเรื่องพื้นเวียงแล้ว พบว่าเป็นการจดบันทึกเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์อีกมุมหนึ่งของชาวบ้านอีสาน ซึ่งมีข้อจำกัดทางการเมืองน้อยมาก หรืออาจจะไม่มีเลยก็เป็นได้ กล่าวคือ ผู้จดบันทึกรู้อย่างไรท่านก็จดบันทึกอย่างนั้น ตามที่ท่านได้รู้ได้เห็นหรือได้ฟังมาแต่อย่างไรก็ตาม เป็นการมองเห็นเรื่องราวในวงแคบตามประสบการณ์ของกวีเท่านั้น และคงจะมีเหตุการณ์อยู่หลายตอนที่ท่านผู้จดบันทึกไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ หรือรู้เรื่องเหตุการณ์นั้นน้อย เช่นภารกิจของกองทัพหลวงของสมเด็จพระราชวังบรมมหาคัณฑ์ พลเสพทัพหลวง ยกขึ้นทางอีสานตอนเหนือตีข้าศึกที่หนองบัวลำพู แล้วตีค่ายสัมปอຍที่ช่องเขาสาร ซึ่งท่านได้ให้รายละเอียดไว้น้อยมาก แต่ท่านกลับไปรู้เรื่องและให้รายละเอียดภารกิจของทัพเจ้าพระยาราชสุภาวดี (ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็น เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)) ซึ่งยกไปตีข้าศึกทางอีสานตอนใต้ได้ดีกว่า ฉะนั้น จึงพออนุมานได้ว่าผู้ประพันธ์รู้เรื่องราวการรบระหว่างทัพไทยกับลาวทางอีสานตอนใต้ได้ดีกว่า

อีกประการหนึ่ง เรื่องราวในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ มีเหตุการณ์อยู่หลายตอนที่ให้รายละเอียดมากกว่าที่จดบันทึกไว้ในพงศาวดารไทย เช่นกรณีไทยรบกับญวนที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง (ประเทศลาวปัจจุบัน) และให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวประวัติของนักบุญสาเกียดโง้งไว้มากกว่าที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารไทย

แต่ที่น่าสนใจก็คือมีเรื่องราวขัดแย้งกับพงศาวดารไทยอยู่หลายตอน เช่น

-สาเหตุการกบฏของนักบุญสาเกียดโง้ง บันทึกไว้ว่าเป็นการยุแหย่สนับสนุนจากพระยาพรหมภักดี (ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระยาคำแหงสงครามเจ้าเมืองนครราชสีมา) ยกบัตรเมืองโคราช

-ไม่ปรากฏวีรกรรมของท้าวสุรนารี แต่เหตุการณ์ที่ครัวโคราชต่อสู้กับทัพลาวที่ค่ายมูลแดง (เมืองพิมาย) ท่านบันทึกไว้ละเอียดพอสมควร

-สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์กบฏ เอกสารเรื่องพื้นเวียงได้ให้รายละเอียดไว้ต่างไปจากพงศาวดารไทยมากเกือบจะตรงกันข้าม กล่าวคือ มองเห็นกันคนละแบบทีเดียว (รายละเอียดในตอนต่อไป)

แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องราวที่บันทึกในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ น่าจะเป็นเพียงทัศนะของผู้ประพันธ์เท่านั้น และเราไม่ทราบตัวผู้ประพันธ์ว่ามีสถานะอย่างไร (เป็นแม่ทัพ ? หรือทหาร หรือพลเรือน หรือพระภิกษุ) ฉะนั้นเรื่องราวที่ท่านบันทึกไว้นี้จะให้ความยุติธรรมเพียงไร จึงน่าจะเป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ได้ศึกษากันต่อไป

1. ต้นฉบับและลักษณะของเอกสาร

ต้นฉบับเอกสารเรื่องพื้นเวียงเท่าที่สืบหาพบในขณะนี้ มีดังนี้

1. หอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี กรุงเทพฯ มีต้นฉบับโบราณเขียนด้วยอักษรไทยน้อย (คล้ายอักษรลาวปัจจุบัน แต่มีอักขระหลายตัวต่างกัน และพบว่าอักษรไทยน้อยนี้ใช้อยู่ในลาวสมัยก่อนด้วย) มีความยาว 97 ลาน เจาะรูตรงกลางใช้เชือกสายสนองผูกร้อยไว้เป็นมัดเดียวกัน เขียนบันทึกติดกันเป็นพิดไม่เว้นวรรค จดบันทึกอักษรไว้ทั้งสองด้าน คือด้านหน้าอ่อนและหน้าแก่ และในการศึกษาครั้งนี้ใช้ต้นฉบับโบราณหอสมุดแห่งชาติท่าवासกรีเป็นข้อมูลหลัก

ต้นฉบับสมุดฝรั่ง ในหอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี ปรากฏว่ามีการถอดปริวรรตอักษรไทยน้อยมาเป็นอักษรไทยปัจจุบันลงในสมุดฝรั่งเมื่อปี ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2443) เป็นต้นฉบับคัดด้วยลายมือ-ดินสอดำ มี 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 ไม่จบเรื่องตามที่ปรากฏในโบราณ ฉบับที่ 2 ถอดมาจากต้นฉบับโบราณ และจำหัวเรื่องว่า "พงศาวดารเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์"

2. ต้นฉบับเอกสารเรื่องพื้นเวียงในภาคอีสานตามที่ศูนย์ประสานงานการพระพุทธศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สำรวจวรรณกรรมอีสานและขึ้นบัญชีไว้ เมื่อปี พ.ศ. 2516 มีดังนี้ (จำหัวเรื่องต่าง ๆ กันดังปรากฏข้างล่างนี้)

- พื้นเวียงจันทน์ อยู่ที่วัดทุ่งสันติวัน ต.พะลาน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
- เวียงจันทน์ อยู่ที่วัดบ้านป่าแซง ต.พะลาน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
- พื้นเวียงจันทน์ อยู่ที่วัดบ้านบุตร ต.นาคำใหญ่ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี

- พื้นเมืองเวียงจันทน์ อยู่ที่วัดสงเปือย ต.สงเปือย อ.คำเขื่อนแก้ว จ.อุบลราชธานี
- เวียงจันทน์ อยู่ที่วัดศรีสะอาด ต.หนองบ่อ อ.นาแก จ.นครพนม
- เวียงจันทน์ อยู่ที่วัดสระแก้ว ต.ท่าบ่อ อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย
- พื้นเมืองเวียงจันทน์อยู่ที่วัดดอนแก้วเชียงดา ต.สร้างค่อม อ.นากลาง จ.อุดรธานี

ต้นฉบับเหล่านี้เป็นใบลานจารด้วยอักษรไทยน้อยบ้าง อักษรตัวธรรมบ้าง (อักษรตัวธรรมเป็นอักษรที่มีรูปแบบคล้าย ๆ อักษรยวน หรือตัวเมือง หรืออักษรล้านนาไทย ที่ใช้กันอยู่ในภาคเหนือ)

ฉะนั้น จึงน่าจะตั้งข้อสังเกตได้ว่า เอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้เป็นเรื่องที่แพร่หลายมากที่สุดทีเดียว ในสมัยอดีต จึงยังมีต้นฉบับตกค้างอยู่พอสมควร และกระจัดกระจายอยู่ในหลายท้องที่ หลายจังหวัดและจากการได้สัมภาษณ์คนแก่อายุ 60-80 ปี ในท้องถิ่นยังได้รับคำยืนยันว่าเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ นิยมนำเอามาอ่านในงั้นเฮือนดีในสมัยก่อนและท่านเหล่านั้นยังจำเรื่องราวได้ดี จึงน่าจะตั้งข้อสังเกตว่า เหตุใดจึงมีการนิยมฟังการอ่านเรื่องพื้นเวียงกันอยู่เนือง ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไม่สนุกสนานเหมือนวรรณกรรมคติธรรม ชาดก หรือวรรณกรรมเชิงมรณีย์ หรือเพราะว่าเรื่องราวที่ปรากฏอยู่นั้นเป็นเรื่องที่ชาวอีสานประทับใจกันมาก หรือมีเหตุผลทางด้านอื่น ?

ลักษณะการจดบันทึกเอกสารเรื่องพื้นเวียง ในการจดบันทึกนั้นผู้ประพันธ์ได้ผู้เป็นคำประพันธ์แบบหนึ่งของท้องถิ่นอีสานเรียกว่า กลอนลำ เพื่อสะดวกในการอ่านและเป็นการเข้าใจผู้ฟัง ประจวบกับในสมัยก่อนมีประเพณีการอ่านหนังสือวรรณกรรมให้ชาวบ้านที่มาชุมนุมกันฟังในงานศพ (งั้นเฮือนดี) ฉะนั้นปราชญ์ผู้ประพันธ์จึงได้ประพันธ์ขึ้นมาเพื่อให้อ่านในงั้นเฮือนดีก็น่าจะเป็นไปได้ เพราะเหตุว่ารูปแบบของกลอนลำนิยมให้อ่านในงั้นเฮือนดีประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งซึ่งการขึ้นต้นเรื่องของเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้เป็นแบบวรรณกรรมที่ให้อ่านในงั้นเฮือนดีทั่วไป กล่าวคือ มักจะขึ้นต้นในทำนองเชิญชวนให้ผู้ฟังร่วมเข้ามาตั้งใจฟัง และบอกกล่าวถึงเรื่องราวที่อ่านให้ฟังว่าจะอ่านเรื่องอะไร เพื่อประโยชน์อะไร ตัวอย่าง (เรื่องพื้นเวียง)

บัดนี้เฮียมจัก	ตราต้องแต่้ม	ตำนานไซอ่าน	ก่อนแล้ว
พอให้	เห็นเหตุฮ้าย	เมืองบ้านขุนนาย	เจ้าเฮย
เพื่อจัก	จาไปกว้าง	ก็ยงหลายยาวยั้ง	จึงแล้ว
เฮียมก็	เว้าแต่ข้อ	เป็นบั้นปอนฮอม	แท้แล้ว
ฟังเยอ	หญิงชายเฒ่า	สาวฮามขึ้นใหญ่	เฮียมเฮย
หลอนว่า	จำจ้อได้	เมื่อหน้าสับไป	บ่ฮู้
ค้นว่า	ยิ่นยาวมัน	หลายปีติดต่อ	ไปนั้น
	เว้าปากพื้น	เขาน้อยอยากฟัง	แท้แล้ว

จากคำขึ้นต้นเรื่องนี้ทำให้เราทราบถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ว่า ประพันธ์ขึ้นมาเพื่ออะไร คือเพื่อบันทึกเรื่องราวที่บ้านเมืองวุ่นวาย และมีจุดประสงค์ที่บอกให้คนรุ่นหลังทราบอีกด้วย (กันว่า ยืนยาวมัน หลายปีติดต่อกันนั้น เว้าปากพื้น เขานั่นอยากฟัง) นอกจากนี้เรายังทราบอีกว่าหนังสือเรื่องพื้นเวียงนี้ประพันธ์ขึ้นมาเพื่อให้อ่านในที่ประชุม (ฟังเยอหญิงชายเฒ่า สาวฮาม ขึ้นใหญ่ เฮียมเฮย)

2. อายุของเอกสารเรื่องพื้นเวียงและผู้ประพันธ์

จากการศึกษาพบว่าเอกสารเรื่องพื้นเวียงที่มีอายุเก่าที่สุด (เท่าที่ทราบขณะนี้) คือฉบับโบราณหอสมุดแห่งชาติทำวาสูกรี กรุงเทพฯ กล่าวคือ มีข้อความลงท้ายตอนจบเรื่องได้กล่าวถึง วัน เดือน ปี ที่เขียนเสร็จว่า “ลิตจนาแลวยามแถไกเที่ยงแลทานเฮยเนนสิงเปนผู้ลิตจนา ชาเสน เปนเจาลาน แลทานเฮย สุพมะทัตจุนและสังกาดลาสไต 1262 ตัวปีชวด นกัสดโทศก”

ถอดเป็นใจความได้ว่า “รจนาแล้วยามแถไกล้เที่ยงแลทานเฮย เนรสิงเป็นผู้จนา ชาเสน เป็นเจาลานแลทานเฮย สุพมัสตุ จุลศักราชได้ 1262 ตัวปีชวด นกัสดโรศก”

อธิบาย รจนา (คือแต่งเสร็จ หรือเขียนจารเสร็จได้ทั้งสองแง่) เมื่อเวลาไกล้เที่ยง เนรสิงเป็นผู้เขียนจาร ชาเสน (พระผู้ใหญ่บวชนานเป็นอุปชฌาย์ได้เรียกว่าญาชา หรือชา) เป็นเจ้าของโบราณสุพมัสตุ จุลศักราชได้ 1262 (พ.ศ.2443) ปีชวด นกัสดโรศก

จากความตอนท้ายสุดของเรื่องที่ยกมานี้ ทำให้เราทราบภูมิหลังของเอกสารเรื่องพื้นเวียงอยู่บ้าง กล่าวคือ ต้นฉบับเดิมย่อมต้องมีการเขียนขึ้นก่อนปี พ.ศ.2443 แต่ถ้าต้นฉบับหอสมุดแห่งชาติ เป็นต้นฉบับเดิมก็ย่อมแสดงว่าเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้เขียนหลังเหตุการณ์ 53 ปี เพราะเหตุการณ์ในท้องเรื่องของเอกสารเรื่องพื้นเวียงนั้นเริ่มต้นเมื่อกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง กบฏเจ้าอนุวงศ์ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2369⁽¹⁾ และจบตอนกรณีสงครามไทย-ญวน ซึ่งสงครามระหว่างไทย-ญวน ค่อยสงบลงเมื่อ พ.ศ. 2390⁽²⁾

ฉะนั้นจึงพอจะอนุมานได้ว่าผู้เขียน หรือผู้ประพันธ์คงมีอายุอยู่ในช่วงระหว่างเหตุการณ์ดังกล่าว และได้ประพันธ์ขึ้นในช่วงตอนปลายของชีวิตเป็นการเล่าประสบการณ์ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนได้ประสบมาด้วยตนเอง และบางส่วนอาจจะได้สดับตรับฟังมาจากผู้อื่นแล้วปะติดปะต่อเรื่อง ถ้าเป็นจริงตามข้อสันนิษฐานของผู้ศึกษา (ธวัช ปุณโณทก) แล้ว ย่อมแสดงว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ท่านผู้ประพันธ์ได้เขียนบันทึกไว้ย่อมมีส่วนคลาดเคลื่อนน้อยมาก แม้ว่าจะต่างไปจากพงศาวดารไทยก็ตาม ย่อมเป็นรายละเอียดที่ท่านผู้ประพันธ์ได้เห็น หรือได้ประสบมาและท่านได้บันทึกไว้เพื่อเป็นหลักฐานต่อไปภายหน้า (หลอนว่า จำจือได้ เมื่อหน้าสับไป บั๊)

แต่ถ้าต้นฉบับโบราณเรื่องพื้นเวียงฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นฉบับที่คัดลอกมา ก็แสดงว่าต้นฉบับเดิม น่าจะมีอายุเก่ากว่าฉบับหอสมุดแห่งชาติ (ฉบับเนรสิงคัดลอก) และเรื่องนี้ได้

ประพันธ์ขึ้นก่อนปี พ.ศ.2443 ซึ่งย่อมประพันธ์ขึ้นใกล้เหตุการณ์หรือหลังเหตุการณ์เพียงเล็กน้อย ฉะนั้น จึงน่าจะเก็บข้อเท็จจริงได้มาก และเป็นทัศนะของท่านผู้ประพันธ์ที่รับรู้ได้เห็นได้ยินได้ฟัง เหตุการณ์นั้น แล้วนำมาประมวลไว้เป็นเรื่องพื้นเวียง

จากประสบการณ์ของผู้ศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ ไม่เชื่อว่าฉบับโบราณหอสมุดแห่งชาติเป็น ต้นฉบับ เพราะเหตุว่าในเนื้อเรื่องปรากฏว่ามีการจบความแล้ว ยังมีการแต่งต่อเติมคล้ายกับ เป็นการสรุปเรื่อง กล่าวคือมีความตอนหนึ่งว่า “บัดนี้บอรรบแล้ว พื้นเมืองวังร้างชวง สาวเอย” (บอรรบ-บริบูรณ์) แต่กลับมีการแต่งเพิ่มเติมอีก แสดงว่าเป็นฉบับคัดลอกที่ผู้คัดลอก อยากจะเก็บอีกสำนวนหนึ่งไว้จึงนำมาเขียนต่อท้ายผูก จึงพบว่าเรื่องนี้มีการจบถึง 2 ครั้ง อีก ประการหนึ่งคำว่า “รจนา” หรือ “ลิตจนา” ในสำนวนภาษาถิ่นอีสานนั้นหมายถึงการประพันธ์ ก็ได้ หรือหมายถึงการจารลงในใบลานก็ได้ (ลิตจนา-การจาร, การเขียน) ไม่หมายถึงการประพันธ์ อย่างเดียว ในที่นี้มีปรากฏทั้งคำว่าลิตจนาและลิตจนา ทั้ง 2 คำจึงทำให้งงไปบ้าง แต่จากการ พิศุเคราะห์สำนวนดูอย่างถ้วนถี่แล้วมีความเห็นว่าตอนท้ายเป็นสำนวนอีกท่านหนึ่ง ฉะนั้น จึงใคร่ เสนอว่าต้นฉบับที่อยู่หอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี เป็นฉบับคัดลอก ฉะนั้นต้นฉบับเดิมน่าจะมีการประพันธ์ก่อนปี พ.ศ.2443 แล้วสามเณรสิงห์ท่านคัดลอกไว้ ทางหอสมุดแห่งชาติได้ต้นฉบับนี้ มาเก็บไว้ ต้นฉบับจึงอยู่ในสภาพดีกว่าฉบับอื่น ๆ ที่พบ

อิทธิพลเรื่องพื้นเวียงต่อความเชื่อของชาวอีสาน

จากการศึกษาเอกสารเรื่องพื้นเวียงแล้วปรากฏว่า มีต้นฉบับอยู่หลายท้องถิ่นและหลาย สำนวน (สาระของเรื่องเน้นกบฏเจ้าอนุวงศ์เป็นส่วนใหญ่) ฉะนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าเอกสารเรื่อง พื้นเวียงนี้ แพร่หลายมากในสมัยอดีต และคงจะเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลต่อจิตใจชาวอีสานมาก จึงเป็นแรงเร้าให้กวีได้ประพันธ์ขึ้นมา ซึ่งในชั้นแรกน่าจะเป็นเรื่องเล่าสู่กันฟังในที่ประชุมชน ต่อมาก็มีการขับเป็นตอน ๆ ประกอบเรื่องเพื่อให้เกิดความพึงใจผู้ฟังมากขึ้น ต่อมาคงจะมี ผู้รวบรวมปะติดปะต่อให้เป็นเรื่องราวและแต่งเติมส่วนที่ขาดหายไปให้สมบูรณ์ ภายหลังก็มีการ คัดลอกไปใช้อ่านในท้องถิ่นอื่น จึงทำให้เอกสารเรื่องพื้นเวียง แพร่หลายในถิ่นต่าง ๆ ของ ภูมิภาคอีสาน

นอกจากนี้ ในการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในท้องถิ่นชนบทอีสาน พบว่ายังมีผู้สูงอายุจำนวน ไม่น้อยที่ยังจำเรื่องราวของเรื่องพื้นเวียงได้ดี และหลายท่านให้คำยืนยันว่าได้เคยฟังจากการอ่าน ในถิ่นเฮือนดีและหลายท่านเคยอ่านเองในสมัยบวช (ต้นฉบับหนังสือมักจะมีเก็บไว้ที่วัด) ฉะนั้น จึงยังจำเรื่องราวได้ดีพอสมควร และมีบางท่านทราบเรื่องโดยการฟังผู้ใหญ่เล่าให้ฟังสมัยเด็ก ๆ จากการสัมภาษณ์ชาวชนบทในภูมิภาคอีสานนี้ จึงพอจะสรุปได้ว่า เอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้มีอิทธิพล ต่อชาวอีสานสมัยอดีตไม่น้อยเลย เรื่องอิทธิพลของเอกสารเรื่องพื้นเวียงต่อชาวอีสานในสมัย อดีตนั้น เราน่าจะตั้งข้อสังเกตได้หลายประการ คือ

1. เหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนจิตใจมากจึงมีการเล่าให้ลูกหลานฟังและมีการนำเอามาอ่านในที่ประชุมชน

2. การอพยพพลัดพรากจากภูมิลำเนาเดิม ย่อมมีการคุ้ยการเล่าถึงถิ่นฐานเดิมให้ลูกหลานฟัง และความลำบากความยากแค้นในการเดินทาง ในที่สุดก็เล่าเรื่องสาเหตุของการอพยพให้ลูกหลานที่เกิดไม่ทันเหตุการณ์ หรือในสมัยเกิดเหตุการณ์ยังจำความไม่ได้ฟัง ฉะนั้นจึงมีการเล่าเรื่องพื้นเวียงให้กันฟังอยู่เนือง ๆ

3. หรือมีเหตุผลอื่น ๆ โดยเฉพาะ (เหตุผลทางด้านการเมือง ?) เช่นฉบับวัดสงเปือย อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร กล่าวถึงพระแก้วมรกต ดังนี้

.....กับทั้ง	องค์พระแก้ว
ได้ไปแล้ว	พระแก้วมรกต
ได้ไปหมด	โชติตะการเป็นบัน
อ้างคำนั้น	ก็ได้ไปหมดแล้ว
ยังไปได้	แต่ชำระแด
มันเป็นแพ	ผีแมนตาหอ
ไฟไปหยอก	มันรบมันแล้ว.....ฯลฯ

3. เนื้อเรื่องที่ปรากฏในเอกสารพื้นเวียง

สาระสำคัญของเรื่องพื้นเวียง เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ซึ่งในเอกสารเรื่องพื้นเวียงได้ลำดับเหตุการณ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ตอนที่ 1 กรณีกบฏนักบุญสาเกียดโง้ง ลำดับเรื่องราว ดังนี้

- กล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์ครองเมืองเวียงจันทน์
- พระยาพรหมภักดียกบัตรเมืองโคราช อาสาจัดราชการหัวเมืองริมฝั่งโขง
- นักบุญสาเกียดโง้งตั้งตนเป็นผู้วิเศษกล่าวถึงชีวประวัติโดยละเอียด
- พระยาพรหมภักดียุให้นักบุญสาเกียดโง้งตีเมืองจำปาศักดิ์⁽³⁾
- เจ้าอนุวงศ์ยกทัพเข้าเมืองบาสัก (จำปาศักดิ์) จับนักบุญสาเกียดโง้งส่งเข้ากรุงเทพฯ
- เจ้าอนุวงศ์เข้าเฝ้าแล้วกล่าวโทษพระยาพรหมภักดี
- เจ้าอนุวงศ์ทูลขอให้บุตรของตนได้ครองเมืองบาสัก (จำปาศักดิ์)⁽⁴⁾

2. ตอนที่ 2 สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์คิดการกบฏ ในเอกสารเรื่องพื้นเวียงลำดับเรื่องไว้ ดังนี้

- พระยาพรหมภักดีกราบทูลให้มีการลักเลก⁽⁵⁾ หัวเมืองอีสาน โดยให้เหตุผลว่า

ตั้งแต่เจ้าเมืองเวียงจันทน์กินเมืองแล้วชาวอีสานมักจะอพยพกลับเวียงจันทน์

- การขัดแย้งระหว่างพระไกรฯ เจ้าเมืองพูซัน (ซุซันท์) กับพระยาพรหมฯ
- การขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองโคราชกับเจ้าเมืองบาสัก เจ้าเมืองบาสักกราบทูลเจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์กริ้วให้เตรียมจัดทัพ
- เจ้าอนุวงศ์ยกทัพ และให้เจ้าเมืองบาสัก (เจ้าราชบุตรโย้) ไปทางลุ่มน้ำมูล (ปีกซ้าย, หัวซ้าย) วังหน้าเป็นหัวกลางไปทางเมืองกาฬสินธุ์ ชานนท์ไปเกลี้ยกล่อมเมืองละคร (นครพนม) ทัพเจ้าอนุวงศ์ลงไปทางเมืองโคราช แล้วกำหนดเดินทัพเมื่อเดือนสาม ปีกุน จ.ศ.1188⁽⁶⁾

3. ตอนที่ 3 ทัพเจ้าอนุวงศ์เข้ายึดหัวเมืองอีสาน

- พระไกรเจ้าเมืองพูซัน อาสาจับพระยาพรหมภักดีเจ้าเมืองโคราช
- โปรดเกล้าฯ ให้ทัพพระยาพรหมภักดียกกลับมาป้องกันเมืองนครราชสีมา
- ทัพเจ้าอุปราชเวียงจันทน์เข้ายึดเมืองละคร (นครพนม) กาฬสินธุ์
- ทัพอุปราชเวียงจันทน์เข้ายึดเมืองร้อยเอ็ด อุบลฯ เขมราฐ กวาดต้อนครัวไปเมืองเวียงจันทน์

4. ตอนที่ 4 ทัพพระยาบัพพาวดีปราบกบฏเวียงจันทน์จับเจ้าอนุวงศ์ได้

- เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์เข้าสวามิภักดิ์ทัพพระยาบัพพาวดี
- ซายาเจ้าอนุวงศ์มอบตัว เจ้าอนุวงศ์หนีไปญวน
- ญวนเตรียมทัพป้องกันเมืองริมฝั่งแม่น้ำโขง ญวนส่งเจ้าอนุวงศ์กลับเวียงจันทน์
- เจ้าอนุวงศ์ต่อสู้กับทัพพระยาบัพพาวดี เจ้าอนุวงศ์หนีไปเมืองพวน พระยาเมืองพวน ช่วยทัพไทยจับเจ้าอนุวงศ์
- ทัพชานนท์ตีเมืองไซบุรี เมืองละครแตก พระยาบัพพาวดีปราบชานนท์ได้
- ส่งเจ้าอนุวงศ์เข้ากรุงเทพฯ พระยาบัพพาวดีได้เลื่อนเป็น "พระยามุนินทเดชา ลือเดช"

5. ตอนที่ 5 สงครามระหว่างไทยกับญวนบริเวณฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขง

- โปรดเกล้าฯ พระยามุนินทเดชาลือเดชยกทัพไปตั้งที่เมืองกัมพูชา
- สงครามระหว่างไทย-ญวน ด้านเมืองนครพนม⁽⁶⁾ (เมืองทองแก้ว, พะลานเมืองพอง)
- เจ้าเมืองละครอพยพครัวมาจากเมืองมหาชัยทองแก้ว เข้ามอบตัวทัพไทย เพราะทนต่อการรีดเก็บส่วยของญวนไม่ไหว และไม่ช่วยป้องกันเมือง
- ทัพของพระราชสุรินทร์เข้าเมืองพวน⁽⁹⁾

- เจ้าเมืองเขมรราช อาสาสอดแนมฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขง
- ความสรุป ตำนานที่บอกว่าหลอกให้ตายใจแต่ไม่ช่วยจริง บรรยายถึงผู้คนอดอยาก บ้านแตก ถูกฉวยข่มเหง ผู้คนอพยพหนีภัย "บัดนี้ บอรรบรแล้วพื้นเมือง ว่างร้างควง สาวเฮย"

6. ตอนที่ 6 (เข้าใจว่าเป็นอีกสำนวนหนึ่งที่คัดลอกเพิ่มไว้ท้ายเรื่อง) กล่าวความตามลำดับต่อไปนี้

- ญวนจับพระยาน้อยฆ่า (เจ้าเมืองพวน) แล้วพรรณนาการขนทรัพย์สมบัติของเจ้าอนุวงศ์ไปเมืองญวน กล่าวตำหนิญวนไม่มีสัจจะแล้วสอนคนไม่ให้คบกับญวน
- ทัพพระยาราชสุรินทรกวาดต้อนเมืองพวน เมืองเชียงลง เมืองเชียงคำ และรำพันถึงความลำบากของชาวเมืองที่อพยพ
- กล่าวถึงเจ้าจุลนี ยกมาตั้งที่เมืองกะบอง พรรณนาถึงความลำบากเมื่ออยู่กับญวน
- กล่าวถึงอุปราชติ (ติสสะ อุปราชเมืองเวียงจันทน์) เข้ามอบตัว และครองเมืองสกลนคร อุปราชติอาสาเกลี้ยกล่อมครัวที่ตกค้างให้เข้าสวามิภักดิ์ อุปราชติมรณกรรม พรรณนาถึงงานศพ และสอนคนโดยให้ยึดในกฎแห่งกรรม ยึดมั่นในศาสนา

ข้อสังเกต

1. ตอนที่ 6 นี้เป็นลักษณะกล่าวสรุป คือมีอยู่หลายตอนที่กล่าวแล้วในตอนต้น แต่ก็ยังมีการกล่าวซ้ำอีก แล้วกล่าวถึงแม่ทัพลาวแต่ละคนเท่าที่ทำได้ เช่นเจ้าอุปราชติ เจ้าจุลนี เจ้าราชวงศ์
2. ตอนที่ 6 นี้มีแนวโน้มในการสอนคนฟังให้ทราบถึงความลำบากของครัวต่าง ๆ ที่อพยพโดยเฉพาะจะมีการเน้นอยู่เสมอว่าญวนกดขี่ คอยหวังแต่จะเอาส่วย นอ, งา, น้ำผึ้ง, เงินทองจนบ้านเมืองร่นวายผู้คนอดอยาก พลัดบ้านจากเมือง ฯลฯ
3. ตอนที่ 1-5 ได้ให้ข้อเท็จจริงทางด้านประวัติศาสตร์มาก ส่วนตอนที่ 6 นั้นเป็นลักษณะยกเรื่องขึ้นมาแล้วสอนคนฟังคนอ่านให้ยึดมั่นในพุทธศาสนา และเชื่อกฎแห่งกรรม ฉะนั้น พิศราห์จากลักษณะการประพันธ์ และความสำนึกในการประพันธ์แล้วเห็นว่า น่าจะเป็นคนละสำนวน กล่าวคือ คนประพันธ์ไม่ใช่คนเดียวกัน
4. ชื่อเมือง ชื่อสถานที่ ที่กล่าวไว้ในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ใกล้เคียง หรือตรงกับพงศาวดาร ส่วนชื่อบุคคลไม่ค่อยจะตรงกันนัก แต่ก็สืบหาเอาได้เพราะมีการเรียกชื่อบุคคลเพี้ยนไปบ้าง แต่ชื่อบุคคลฝ่ายญวนไม่สามารถจะสอบได้เลย เพราะเหตุว่าชื่อที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารไทย ไม่ปรากฏชื่อแม่ทัพญวนทางด้านเมืองลาว อีกประการหนึ่งไม่แน่ใจว่าผู้ประพันธ์จะได้นามที่ถูกต้องของแม่ทัพนายกองฝ่ายญวนหรือไม่

5. เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของกองทัพของพระยาราชสุภาวดี ฉะนั้น จึงชวนให้คิดไปว่าผู้ประพันธ์เรื่องทางอีสานตอนใต้ ได้ดีกว่า ก็แสดงว่าท่านได้บันทึกเรื่องราวการรบทางอีสานตอนใต้ไว้ ส่วนเรื่องราวทางอีสานตอนเหนือท่านกล่าวถึงบ้างแต่ไม่ให้รายละเอียดใด ๆ ไว้มากนัก

4. วิเคราะห์เอกสารเรื่องพื้นเวียงในแง่ของเอกสารทางประวัติศาสตร์

เรื่องนี้จะเสนอความเห็นโดยสรุป และจะเลือกมาเสนอเฉพาะเรื่องราวที่ต่างไปจากพงศาวดารไทย กล่าวคือ ส่วนที่ท่านผู้ประพันธ์บันทึกรายละเอียดที่ไม่ปรากฏในพงศาวดารบ้าง หรือต่างไปจากพงศาวดารบ้าง หรือความเห็นที่ท่านผู้ประพันธ์บันทึกไว้ ซึ่งเป็นทัศนะอีกทัศนะหนึ่ง เรื่องเหล่านี้จะหยิบยกขึ้นมาวิเคราะห์ ส่วนเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตรงกับพงศาวดารไทยจะขอละไว้

การวิเคราะห์จะแยกเป็นประเด็น ๆ ได้ดังนี้

1) กรณีกฎหมายกบฏกบฏ (นักบุญสาเมืองจำปาศักดิ์)

มีความปรากฏอยู่ในหนังสือ "ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 70 เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์"⁽¹⁰⁾ ฉบับหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม) เรียบเรียง หน้า 18-19 มีความโดยสรุปดังนี้

จ.ศ.1179 (พ.ศ.2360) มีพระภิกษุอลัชชีรูปหนึ่งชื่อสา อยู่บ้านหลดเลาเตาปูน แขวงเมืองสารบุรี ได้มาพักอยู่ที่เขาเกียดโง้ง เมืองจำปาศักดิ์ ได้แสดงตนเป็นผู้วิเศษเป็นที่เชื่อถือของคน โดยเฉพาะพวกข่าเป็นจำนวนมาก มีใจกำเริบคิดขบถยกเป็นขบวนทัพเที่ยวตีตำบลต่าง ๆ จนถึงเมืองจำปาศักดิ์ เข้าเผาเมือง เจ้าเมือง (เจ้าหมาน้อย)หนี ขณะนั้นเจ้าเมืองนครราชสีมา(ทองอิน) กำลังเที่ยวปราบข่าพวกเสม็ดกัญชา และข่าประโธบประไรต่างอยู่ ณ แขวงเมืองโขง (ศรีทันดร) จึงมีใบบอกลงมากรุงเทพฯ เจ้านครราชสีมาและเจ้าเมืองโขงยกไปตีอ้ายสา ๆ แยกไปอยู่ที่เขาขาม แขวงเมืองอัตปือ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตย์ (ป้อม) กับพระศรีสำแดงไปตามจับตัว แต่ไม่ได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ตามจับ กองของเจ้าราชบุตร (โย) จับอ้ายสาได้แล้วส่งลงมากรุงเทพฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าราชบุตร (โย) เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์....

ความเอกสารในเรื่องพื้นเวียง กล่าวว่า

1. ยกบัตรเมืองโคราช (พระยาพรหมภักดี ภายหลังได้เป็นเจ้าเมืองโคราช) อาสาไปเก็บส่วยที่บ้านด่านดอนโขง (...เขานั้น คนดงแท้ ขัดแข็งบ่ออกส่วย ไผ่นั้น) แล้วยังกล่าวถึงอุปนิสัยยกบัตรเมืองโคราชว่า "บัดนี้จักกล่าวถึง ยกบัตรเจ้า อาสานครราช ก่อนแล้ว

มันก็	เป็นข้าไทย	ผญาเสียงส่อสน	แท้แล้ว
มันก็	ไปอยู่เฝ้า	ของหลวงบางกอก	กายพูน...

2. ยกบัตรเมืองโคราช ขัดแย้งกับพระไกรเจ้าเมืองพิษณุ เรื่องการกวาดต้อนครัว พระไกรมีใบบอกมากรุงเทพฯ โปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาอำมาตย์ (ในพื้นที่เรียกว่า “คุณมหอมมาตเจ้า”) ไปดูเหตุการณ์ ยกบัตรเมืองโคราชรายงานแต่ตนเองดี พร้อมทั้งให้สินบน ซึ่งท่านได้เขียนไว้ว่า

“ยกบัตรมันก็	แปลงคำดี	ใส่หูแว่นจ้อย
	เงินคำให้	สินบนพอซึ้ง
	คุณมหอมมาตเจ้า	เลยปิ่นว่าดี (ปิ่น-เปลียนแปลง พลิก)

3. โปรดเกล้าฯ ให้พระยาโกสธำแดง (คงจะเป็น-พระศรีสาแดง) ไปสืบดูอีก ยกบัตรเมืองโคราชก็รายงานแต่ส่วนดีเช่นเดิม พร้อมทั้งฝากสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าถวายมากมาย จึงได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาพรหมภักดีเจ้าเมืองโคราช ท่านได้ประพันธ์ไว้ว่า ดังนี้

“เขาล้าง	พากันเข้า	เมื่อถึงบางกอก
ของมากล้น	ถวายเจ้าแต่คำ	(คำ-ทอง)
หนองพร้อม	ของคร้ามมีมาก	
ข้อยชำได้	พอฮ้อยขาบถวาย	(ฮ้อย-ร้อย, ขาบ-กราบ)

ฯลฯ

เจ้าจึง ปลงอาชญาให้แถมซ้ำตีมนาม หั้นแล้ว (ตีม-เติม, หั้น-นั้น)

ชื่อว่าพระยา พรหมภักดีแท้ เสวยเมืองโคราชจึงเทอญ...

ข้อสังเกต เอกสารเรื่องพื้นเวียงจะมีทัศนคติไม่ดีต่อเจ้าเมืองโคราชตลอดเรื่อง เหตุว่าเจ้าเมืองโคราชนั้นเป็นเสมือนข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณ คุมหัวเมืองเขมรป่าดง ฉะนั้น การเก็บส่วยก็ดี การเกณฑ์แรงงานก็ดี ย่อมเป็นพระบรมราชโองการ แต่เจ้าเมืองโคราชเป็นผู้จัดราชการ คือผู้กระทำเปรียบเสมือนหนังหน้าไฟ ฉะนั้น หัวเมืองอีสานจึงไม่ค่อยจะชอบเจ้าเมืองโคราชนัก (จากความในเอกสารเรื่องพื้นเวียง) จึงเห็นไปว่าเจ้าเมืองโคราชสอพลอ อีกประการหนึ่ง เจ้าเมืองโคราชรับราชการขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ ส่วนหัวเมืองในอีสานสมัยนั้นมีฐานะเป็นเมืองขึ้น จึงมีความรู้สึกไม่ดีต่อเมืองโคราชซึ่งเป็นผู้ดูแล ผู้เก็บส่วย ผู้เกณฑ์แรงงาน

4. ชีวิตประวัติของนักบุญสาเกียดโง้ง เอกสารเรื่องพื้นเวียงกล่าวอย่างละเอียดว่าเป็นชาวบ้านหนองบัว ถัดเตาปูน แม่เป็นชาวเวียงจันทน์ถูกไทยกวาดต้อนมาอยู่แคมสัก (จำปาศักดิ์ ?) มีคนศรัทธามากเป็นผู้วิเศษ สาวแก่เลื่อมใสมากจนมีปากมีเสียงกับสามี พระภิกษุอื่น ๆ ไม่เคยเหลียวแลซ้ำยังสบประมาท นักบุญสาเกียดโง้งมีเมีย 3 คน (เมียมันนั้น สามคนหัดเพียง หากว่าเป็นปอบฮ้าย เขาแท้เพ็งบุญ หั้นแล้ว) หลอกชาวบ้านว่าเป็นพระยาเจือง (ท้าวสูง) มาเกิด (เฮาหากเป็นราชา แม่่นเจืองหาญเจ้า)

ข้อสังเกต แสดงให้เห็นว่าชาวอีสานโดยทั่วไปยังมีความเชื่อเรื่องท้าวฮุ่ง ท้าวเจืองว่าเป็นท้าวธรรมมิกราช จะมาเกิดเมื่อบ้านเมืองเกิดกสิยุค ท้าวเจืองจะเป็นผู้มาปราบกสิยุค ความจริงท้าวฮุ่งท้าวเจืองเป็นเรื่องราวที่เกิดมานาน จนไม่สามารถจะกำหนดยุคสมัยได้แต่ด้วยศรัทธาของชาวอีสานซึ่งยังเล่าต่อ ๆ กันมา จนถึงสมัย พ.ศ.2360 เรื่องท้าวธรรมมิกราช (ท้าวเจือง) จะมาเกิดปราบกสิยุคอีกเป็นนักบุญสา การที่เอกสารพื้นเวียงได้ยกเรื่องนี้ขึ้นมาเล่า ก็แสดงว่าความเชื่อเรื่องท้าวเจืองของชาวอีสานยังมีอยู่ และนักบุญสาได้หลอกชาวบ้านว่าเป็นท้าวเจืองมาเกิดแล้วชาวบ้านเกิดศรัทธาเลื่อมใส ก็แสดงว่าอิทธิพลเรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจืองยังมีอิทธิพลเหนือชาวอีสานสมัยนั้นมากทีเดียว

5. พระยาพรหมภักดีขุนนักบุญสา ให้เผาเมืองนครจำปาศักดิ์ เรื่องนี้ไม่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารไทยฉบับใด ๆ เลย แต่ในเรื่องพื้นเวียงนี้กล่าวไว้อย่างละเอียดว่า เจ้าเมืองโคราชอยากจะได้กินเมืองจำปาศักดิ์ จึงยุยงให้นักบุญสาเข้าตีเมืองพร้อมทั้งให้กำลังบางส่วนมาช่วยด้วย แต่จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยแล้วตอนนี้ เจ้าเมืองโคราชมาปราบพวกข้าที่เมืองโขง ครั้นโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองโคราชปราบกบฏอ้ายสาเกิไม่ได้ จึงต้องให้เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ลงมาปราบจึงจะได้

6. เมื่อเจ้าอนุวงศ์จับนักบุญสาได้แล้ว ก็พาลงมากรุงเทพฯ กล่าวโทษเจ้าเมืองโคราชเรื่องนักบุญสา แต่สอบสวนแล้วยกฟ้อง (มันก็ผียกฟ้อง หลายข้อหาขบถ) และเจ้าเมืองโคราชมีคุณงามความดีอยู่มาก (ถือว่าพระยาพรหมนี้ คุณมันมีมาก จริงแล้ว พอก็สมชื่อแท้ เสมอด้ามตั้งใจ เทียงแล้ว)

การขัดแย้งกันระหว่างเจ้าเมืองโคราชและเจ้าอนุวงศ์ครั้งนี้ดูเหมือนจะเป็นเรื่องกินใจกันอยู่มาก ดังปรากฏในตอนต่อไปว่าพระยาโคราชคอยจะหาเหตุจับผิดเมืองเวียงจันทน์ แต่คงจะหาโอกาสไม่ได้ จึงหาเหตุเอากับเมืองนครจำปาศักดิ์ที่เจ้าราชบุตร (โย) ครองอยู่เรื่องนี้ไม่มีปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย แต่เอกสารพื้นเวียงได้บันทึกไว้และมีเหตุผลน่าจะเป็นไปได้ และจากสาเหตุการขัดแย้งกันนี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่เจ้าอนุวงศ์ก่อกบฏดังจะได้กล่าวต่อไปในตอนหลัง

ข้อสังเกต เรื่องการขัดแย้งระหว่างเจ้าโคราชกับเจ้าอนุวงศ์นี้น่าจะเป็นไปได้ เพราะเหตุว่าต่างคนต่างก็จะทำความดีความชอบต่อพระมหากษัตริย์ (ร.3) จึงต้องมีการชิงดีชิงเด่นชิงไหวพริบกันอยู่เสมอ และจากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ไทย เจ้าอนุวงศ์เป็นคนโปรดของ ร.3 อยู่ไม่น้อย ฉะนั้น เรื่องการขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองโคราชกับเจ้าอนุวงศ์นี้ น่าจะมีเหตุผลเป็นไปได้อันนี้ ซึ่งในเรื่องนี้เอกสารเรื่องพื้นเวียงได้บันทึกไว้ แต่หลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ไทยไม่ได้บันทึกไว้

2) สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์คิดการกบฏ

จากหนังสือประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์⁽¹¹⁾ ฉบับของอำมาตย์โท พระยาสาทรกิจประมวญ (ม.ล. แผลก ปาลกะวงศ์) กล่าวถึงสาเหตุกบฏเวียงจันทน์พอสรุปได้ ดังนี้

เจ้าอนุวงศ์ลงมาถวายพระเพลิงพระบรมศพ ร.2 เมื่อปีระกา พ.ศ.2368 เจ้าอนุวงศ์ ลงมาครั้งนั้นเชื่อตนได้สนิทชิดชอบกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเปิดทูลขอร้อง อย่างไรคงทรงยินยอม จึงทูลขอแบ่งพวกครัวชาวเวียงจันทน์ที่ได้กวาดต้อนมาสมัยเมื่อครั้ง กรุงธนบุรี จะนำกลับขึ้นไปบ้านเมือง ร.3 ทรงดำริเห็นว่าพวกครัวมาอยู่เป็นหลักแหล่งที่หัวเมือง ขึ้นในนานแล้ว ถ้าพระราชทานไปแม้แต่พวกใดพวกหนึ่ง พวกอื่น ๆ ก็จักพากันกำเริบ จึงไม่พระราชทานตามประสงค์ เจ้าอนุวงศ์รู้สึกอภัยศ กลับไปเมืองเวียงจันทน์ก็เริ่มคิดกบฏ ด้วยเห็นว่า ญวนกำลังขยายอำนาจเข้ามาทางกรุงกัมพูชาตั้งแต่สมัย ร.2 ไทยต้องเอาใจดีต่อญวนเพราะว่า ไทยเกรงจะเกิดศึกทั้งศึกพม่าและศึกญวนขึ้นพร้อมกันทั้ง 2 ทาง เจ้าอนุวงศ์จึงไปฝึกฝายญวน หมายจะเอาเป็นกำลังช่วยต่อสู้ไทย พอถึง พ.ศ. 2369 เกิดข่าวลือขึ้นไปถึงเวียงจันทน์ว่าไทยเกิด วิวาทกับอังกฤษ ๆ จะยกทัพเรือมาตีกรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์จึงเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะตั้งตน เป็นอิสระ....

ความในเอกสารเรื่องพื้นเวียง กล่าวถึงสาเหตุแห่งการกบฏของเจ้าอนุวงศ์ พอสรุปได้

4 ประเด็นคือ

1. เจ้าเมืองโคราชทูลให้มีการสลัก โดยยึดเหตุผลว่าขณะนี้เจ้าเมืองเวียงจันทน์มีอำนาจ มากควรจะได้มีการสลักส่วย ซึ่งเป็นผลให้เกิดความเดือดร้อนทั้งไพร่และนายทุกหัวเมืองใน อีสาน ซึ่งเอกสารพื้นเวียงได้กล่าวไว้ดังนี้

....บัดนี้ควรที่ จดเลิกไว้ เสียแท้ซุเมือง เจ้าเฮย (ซุ-ทุก)
 เจียมแต่ เวียงจันเจ้า กินเมืองหมดขอบ (เจียมแต่-ตั้งแต่)
 มันจัก กลับตัวม้าง เฮาแท้บ่สง หั้นแล้ว (ตัว-กลับ, ม้าง-
 ทำลาย, สง-สงสัย, กังขา)

ฯลฯ

ฝูงหมู่ นายกองลัก ออกมาหล่าช้า (หล่า-ทำช้า, อีกครั้ง)
 เขาก็ ไปอยู่ตั้ง ทันที่กาฬสินธุ์
 จัดหัวเมือง เร่งมาโฮมหั้น (โฮม-รวม)
 แต่นั้นเลยเล่า ข่าเชือกฮ้อน อุบาทว์หลายประการ (ข่าเชือก-โกลาหล, วุ่น)
 เสนาเขา แหกเมืองหนี่เจ้า
 เขาก็ หมายเพ็งเจ้า ยั้งข่มอมเวียงจันทน์ (เพ็ง-เพ็ง)
 เขาก็ ขนครัวมา เพ็งบุญจอมเจ้า

ฯลฯ

ข้อสังเกต การลักเล็กในหัวเมืองอีสานสมัยนั้นก็น่าจะเป็นสาเหตุในเรื่องกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์ก็ได้ ดังที่เอกสารเรื่องพื้นเวียงท่านยกมาอ้าง กล่าวคือ การเดินทางรอนแรมมาเพื่อรอกการลักเล็ก ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความเดือดร้อน อดอยาก เจ็บไข้ในการเดินทางบ้าง กล่าวที่จะต้องส่งส่วยเงินทองบ้าง ผู้คนจึงอพยพหนีขึ้นเวียงจันทร์พึ่งเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งขณะนั้นคงจะวางตนเป็นที่เอื้อยอยู่แล้ว จึงให้ความคุ้มครองครอบครัวที่อพยพไปพึ่งใบบุญ ส่วนพวกที่อยู่ตามภูมิลำเนาเดิมก็ได้รับความเดือดร้อน ส่วนพวกเจ้าเมือง คงไม่พอใจนักที่เห็นผู้คนของตนต้องตกระกำลำบากเช่นนั้น ฉะนั้น เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์จึงมีหลายหัวเมืองที่ฝักฝ่ายเข้าข้างเจ้าอนุวงศ์ (เวณเมืองที่เป็นเชื้อสายทางพระวอพระตา เช่น อุบลฯ ยโสธร ฯลฯ) อีกประการหนึ่ง เจ้าอนุวงศ์อาจจะได้โอกาสที่จะหาพวกพ้องเป็นกำลังสนับสนุนจากหัวเมืองต่าง ๆ ในอีสาน ในช่วงระยะนี้ก็เป็นที่จึงกล้าที่จะคิดการใหญ่เช่นนั้น

2. การขัดแย้งระหว่างพระยาไกรเจ้าเมืองพูซัน กับพระยาพรหมภักดีเจ้าเมืองโคราช ความในเอกสารเรื่องพื้นเวียงได้กล่าวถึงการขัดแย้งระหว่างพระยาไกร กับพระยาพรหมภักดีไว้ค่อนข้างละเอียด กล่าวคือ ท้าวกิ่งหล้าน้องพระยาไกรอยากได้อำนาจครองเมือง จึงคบคิดกับพระยาพรหมภักดีซึ่งในเรื่องกล่าวว่าเป็นกลอุบายของพระยาพรหมฯ เพราะไม่ชอบพระยาไกรฯ อยู่แล้ว และเห็นว่าพระยาไกรฯ ไม่ค่อยจะอ่อนน้อม จึงให้กำลังส่วนหนึ่งมาช่วยท้าวกิ่งหล้าเผาเมืองพูซัน พระยาไกรหนีออกจากเมืองพร้อมด้วยทหารมาอาศัยเมืองนางรองอยู่ ท้าวกิ่งหล้าเก็บข้าวของกวาดต้อนครอบครัวมาถวายพระยาพรหมภักดี ซึ่งท่านได้บันทึกไว้ดังนี้

อันว่า	พูซันนั้น	อรชานเขาขอ	เสียแล้ว (อรชาน-อันตระธาร, เขาขอ-หมดสิ้น, แห่ง)
	คนและช้าง	เขานั้นกวาดเอา	เสียเสี้ยง (เสี้ยง-หมด, ลีน)
เขาก้	เอาถวายให้	พระยาพรหมปิดขอ	
	สามหน่วยค่าย	เต็มแท้ตั้งเดียว	
		ฯลฯ	
เจ้าก้	สมเสพซู้	สาวหมู่ไทยคร้ว	(ไทย-ชาวบ้าน, เช่น ถ้าจะหมายถึงชาวบ้านใช้ว่า ไทยบ้าน)
เหมือนดัง	เดียรฉานสัตว์	ปักลัวสังแท้	
มันก้	ทำลบเลี้ยว	หลายสิ่งนานา	

เรื่องการขัดแย้งระหว่างพระยาไกรฯ กับพระยาพรหมฯ เป็นเหตุให้พระยาไกรเจ็บแค้นพระยาพรหมฯ จึงเข้ากับเจ้าอนุวงศ์เป็นกำลังสำคัญในการตามจับพระยาพรหมฯ

ข้อสังเกต เรื่องการขัดแย้งระหว่างพระยาไกรฯ กับพระยาพรหมฯ นี้ไม่ปรากฏในพงศาวดารไทย มีแต่การขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองศรีสะเกษกับเจ้าเมืองพูซัน และเดิม วิภาคย์พจนกิจ

ได้เขียนไว้ในประวัติศาสตร์อีสาน หน้า 171 ว่า เจ้าราชบุตร (โย) จับพระไกรฯ ฆ่าเสีย (เมื่อครั้ง ก่อกบฏเจ้าอนุวงศ์) พระไกรคนนี้น่าจะเป็นท้าวกิ่งหล้า คงจะไม่ใช่พระไกรคนที่ช่วยเจ้าอนุวงศ์ รบคราวนั้น

3. การขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองโคราชกับเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ (โย) ความในเอกสาร เรื่องพื้นเวียงกล่าวว่า พระยาพรหมฯ มีหนังสือว่าจะยกทัพมาปราบพวกข้า เพราะไม่ออกส่วย และจะกวาดต้อนมาเป็นข้าใช้สอย (ข้อยจัก ไปตีข้า คนดงบ่อกไฟนั้น เอาเมื่อถวายแก่ทูล ขม่อมเจ้า เป็นข้าใช้สอย แท้แล้ว) แต่เจ้าเมืองจำปาศักดิ์ไม่ยอมเพราะเป็นเขตของเมืองจำปาศักดิ์ เจ้าเมืองโคราชโกรธจึงทำหนังสือแจ้งไปอีก เจ้าจำปาศักดิ์โกรธมากจึงไปแจ้งเจ้าอนุฯ (แต่นั้น พระบาทเจ้า องค์อาชญาบาลัก เจ้าก็โกรธชาม ปานไฟสุ่มแฮ้) เจ้าอนุฯ โกรธมาก (บัดนั้น ราชาให้ บิดาตนพอ เจ้าก็ใจโกรธกล้า หลายข้อแต่หลัง อันแต่ ไทยสำนี้ สังเล้าทำเวรดั่งนี้, กูลี นำไปตี มุ่นวายปางนี้)

ข้อสังเกต สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์คิดการกบฏในครั้งนี้อเอกสารพื้นเวียงได้บันทึกไว้ในส่วน ใหญ่เป็นเรื่องการขัดแย้ง การชิงกันกระทำความชอบต่อกรุงเทพฯ ระหว่างเจ้าเมืองโคราชกับเจ้า อนุวงศ์ และการขัดแย้งนี้เป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์มีความบาดหมางกันกับเจ้าเมืองโคราชเป็น ส่วนใหญ่ แต่สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์ทูลขอครัวเวียงจันทน์นั้นก็กลับไม่มีปรากฏ หรือกล่าวหาตึงถึง เลยในเอกสารเรื่องพื้นเวียง แต่อย่างไรก็ตาม สาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์ไม่พอใจกรุงเทพฯ นั้น ก็คงจะ มีอยู่ส่วนหนึ่ง แต่ผู้ประพันธ์ไม่ทราบจึงไม่ได้บันทึกไว้ คงบันทึกไว้เฉพาะสาเหตุที่ทราบดี

3) การเคลื่อนทัพของเจ้าอนุวงศ์

ในเอกสารเรื่องพื้นเวียงได้บันทึกไว้ เกี่ยวกับการเตรียมทัพของเจ้าอนุวงศ์ สรุปใจความ ได้ดังนี้

- ให้เจ้าราชบุตร (โย) ยกทัพไปทางลุ่มน้ำมูลตริ่งหัวเมืองทางตอนใต้ของภาคอีสาน เป็นหัวซ้าย
  - เจ้าอนุวงศ์เองยกไปตริ่งไว้ที่เมืองโคราช เป็นหัวขวา
  - อุปราชเป็นหัวกลางยกไปทางเมืองกาฬสินธุ์ กวาดต้อนครัวอย่าให้เหลือ กองสักเลก พระยาฆ่าเสีย (สินสอดเมี้ยน อย่าเลี้ยงสวงใจ หั้นเทอญ) เพราะเหตุว่า ทำให้เคืองพระทัยมากแล้ว และไปฝักฝายเข้ากับไทย
  - เมืองเขมราฐก็เช่นเดียวกัน เพราะซักศึกเข้ามาชิงบ้านชิงเมือง ดังความตอนหนึ่ง กล่าวว่
- อันหนึ่ง เหมราทนี้ ก็เป็นดังเดียวกัน แท้แล้ว
มันก็ นำเอาเด็ก ยาดชิงเมืองบ้าน (ยาด-แยงชิง)

ให้เจ้า สิ้นหัวเมี้ยน ชินมือให้มันสว่าง หั้นท่อน

- ชานนทียกไปเมืองละครกวาดต้อนครัวไปจนถึงเมืองมุกดาหาร
  - ทัพทั้งหมดให้เคลื่อนดำเนินงานเมื่อเจ้าอนุวงศ์ถึงเมืองโคราชได้ชัยชนะเสียก่อน
- เจ้าอนุวงศ์ยกทัพเมื่อเดือนสาม ปีกุน จ.ศ.1188 ดังนี้

อันนี้แม่่นอุบาทว์แท้	เทเวศบันดล เจ้าเฮย
เหตุว่าเกณฑ์เมืองเหมิด	ครอบงำมาแท้ (เหมิด-หมด)
จุลศักราชได้	ถ้วน 1188 มาถึง
เป็นปีกุน	เที่ยงจริงจ๋ามัน
เดือนสามเต้า	ฤดูหนาวตั้งอยู่
เลยยกย้าย	พลล้านล่องไป....

หลังจากนั้นก็เป็นการพรรณนาการเดินทัพชมดงตามแบบวรรณกรรมสลัด้วยความนึก
คิดที่เจ้าอนุวงศ์ยกมาครั้งนี้ เช่น

เคียดท้อ	ไทยซี้ฮ้าย	ทำสมแก่ใจ	ดังนี้	(เคียด-โกรธเค้น)
กุลี	ทำมุ่นมัง	เมืองแห่งมันเสีย	บ่ออย่าแล้ว	(มุ่น-แหลก, ละเอียด)
	เอาคร้วมัน	กวาดมาเป็นข้อย		(ข้อย-ข้า, จันผม, ช้าน้อยก็ว่า)
กุลี	ทำให้แล้ว	สมดังคิด		(คิด-คิด)
สังเล้ามา	ปองท่าเวร	ซูปีเรียงเรื่อย		(สัง-โจน, ทำไม, ซู-ทุก)
		- พรรณนาความรู้สึก	ทัศนคติของหัวเมืองอีสานต่อเจ้าอนุวงศ์กบฏ	ไว้ดังนี้
แต่นั้น	คำซ่าเท่า	เหมิดขอบลาวไทย		(คำซ่า-ซ่าแล้วลือ)
เป็นดัง	แสงสุริโย	เที่ยงยามเดือนห้า		
เขาก็	ยินขามแท้	สมภารภูวนาถ		
เขาก็	หมายเฟิงเจ้า	บุญกว้างชูเมือง	แท้แล้ว	
ไผ่	แข็งขัดได้	กลัวตายย่านสั้น	จริงแล้ว	(ย่าน-กลัว)
เมื่อใดพอหาก	มาถึงแล้ว	ลีเอาพลไปสู่	จริงแล้ว	
เคียดที่	ไทยซี้ฮ้าย	เมืองขัวมุ่นวาย	แท้แล้ว	
	จับผูกบั้ง	ตีฆ่าแมนใจ	แท้แล้ว	
เคียดที่	มันแป่ม้าง	ปองจุดเมืองเสีย	ดังนั้น	(แป-รื้อ, ทำลาย จุด-เผา)
บัดนี้	เวรนำทัน	คอบมันกลางแล้ว		(นำ-ตาม, คอบ-ตอบ, สนอง, ลาง-บั้ง)

ฯลฯ

ความต่อไปก็ดำเนินเรื่องส่วนใหญ่เป็นการรบกัน กวาดต้อนผู้คนและพรรณนาความลำบากของผู้คนเมื่อบ้านแตกสาแหรกขาด การพลัดพรากจากเมือง ความลำบากในการเดินทาง และได้กล่าวถึงกรณีครัวไทยต่อสู้อาณาจักรลาวที่ค้าขายมูลเค่ง แต่ไม่ได้กล่าวชื่อท่านท้าวสุรนารีเลยกล่าวว่า พระยาพรหมแอบเข้ามาปะปนอยู่กับครัวเมืองโคราช และช่วยวางแผนในการต่อสู้พวกทหารลาว

ข้อสังเกต ในเรื่องนี้เราพอจะวินิจฉัยได้ว่าเรื่องราวอาจจะเป็นจริงดังที่ท่านผู้ประพันธ์เรื่องพื้นเวียงได้บันทึกไว้ก็ได้ เพราะตามเรื่องในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนั้นท่านก็ลำดับเรื่องไว้หน้าฟังกล่าวคือ ขณะที่เจ้าอนุวงศ์ยกทัพเข้าเมืองโคราช เจ้าโคราชอยู่ที่เมืองชุขันธ์พระยาไกรอาสาเจ้าอนุวงศ์ตามจับตัวเจ้าเมืองโคราชเพราะมีเรื่องแค้นเคืองกันมาก่อน พระยาไกรไปถึงค่ายเจ้าเมืองโคราชส่งคนเข้าไปสอดแนมได้ความว่าเจ้าโคราชได้หนีปลอมตัวเข้ามารวมกับครัวเมืองโคราชที่อพยพ และพระยาไกรเข้าล้อมค่ายเจ้าเมืองโคราชก็ไม่พบตัว ดังปรากฏในเอกสารเรื่องพื้นเวียงว่า “เจ้าเมืองโคราชลอบเข้ามาช่วยครัวเมืองโคราชวางแผนต่อสู้”

มันก็	แปลงตนให้	ตองตอยดูต่ำ	
แล้วจึง	กลับตัวปลิ้น	มาแท้เที่ยงคืน	หันแล้ว (ตัว-กลับไป, ปลิ้น-เปลี่ยน พลิก)
มันก็	เข้าลอบลี้	ดอมครัวมันอยู่	(ดอม-ด้วย, อยู่ด้วย)
แล้วเล่า	แปลงกลอนตัวะ	บอกเขาหลายข้อ	(ตัวะ-โกหก)
มันก็	ตกแต่งใช้	ฝูงหมูมีพญา	(พญา-ปัญญา)
	ไปทูลขอ	ฮ้ำเฮียนดอมเจ้า	

ฯลฯ

ฉะนั้น การที่ในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ไม่ปรากฏนามท่านท้าวสุรนารีนั้น ไม่น่าจะเป็นเรื่องแปลกประหลาดอันใด เหตุว่าท่านผู้ประพันธ์อาจจะไม่ทราบชื่อเท็จจริงตอนนั้น เพราะเป็นตอนที่ทำกลศึกซึ่งคงจะเป็นเรื่องที่ซับซ้อนอยู่มาก และเป็นเรื่องลับเฉพาะจึงได้ดำเนินงานสำเร็จตามแผนอีกประการหนึ่ง ผู้ประพันธ์ดูเหมือนมีทัศนคติไม่ดีต่อเมืองโคราชมากนัก (จากเนื้อหาในเรื่อง)

5. ข้อคิดเห็น จากการศึกษาศึกษาเอกสารเรื่องพื้นเวียงแล้ว เห็นว่า

1. เอกสารเรื่องพื้นเวียงเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์มากกว่าวรรณกรรม กล่าวคือ สารัตถะของเรื่องนั้นเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ผู้ประพันธ์มุ่งที่จะบันทึกหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ ฉะนั้น จึงได้ให้ข้อเท็จจริงที่เป็นมุขหนึ่ง ทัศนะหนึ่งของประวัติศาสตร์ตอนนั้น และดูเหมือนว่าท่านผู้ประพันธ์ได้พยายามเก็บข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ที่ทำได้มาประมวลไว้ เช่น ชื่อสถานที่ ชื่อบุคคล เหตุการณ์ ตลอดจนวันเดือนปี
2. โครงเรื่องโดยทั่วไปตรงกับหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ แต่ที่แตกต่างไปหรือนอก

เหนือไปจากประวัติศาสตร์นั้นเป็นข้อมูลที่ท่านผู้ประพันธ์เก็บประมวลมาจากความเชื่อความเข้าใจของชาวอีสาน ซึ่งเรื่องเหล่านี้ไม่มีปรากฏในประวัติศาสตร์ เช่น

- มีทัศนคติไม่ดีต่อเจ้าเมืองนครราชสีมา
- ไม่ปรากฏชื่อท้าวสุรนารี
- ชาวบ้านอีสานได้รับความเดือดร้อนจากการลักเล็ก
- ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากการปลัดบ้านจากเมือง
- หัวเมืองอีสานมีใจฝักใฝ่กับเจ้าอนุวงศ์

แต่อย่างไรก็ตาม เอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ได้กล่าวถึงกษัตริย์ไทยอย่างเคารพนอบน้อม เช่น เรียกว่า ยิงกระหม่อม, หลวงบางกอก

3. ท่านผู้ประพันธ์ได้บันทึกเอกสารเรื่องพื้นเวียงไว้อย่างระมัดระวังในข้อเท็จจริง กล่าวคือ ท่านมักจะให้รายละเอียดตามที่ท่านเห็น ท่านรู้ เช่น

- การรบกับญวนบริเวณแม่น้ำโขงฝั่งตะวันออก
  - เหตุการณ์ทางหัวเมืองอีสานตอนใต้ โคราช ชุขันธ์ นครจำปาศักดิ์ นครพนม ฯลฯ
- มีข้อที่น่าสังเกตว่าเรื่องราวทางกรุงเทพฯ ท่านไม่รู้เลย เช่นเจ้าอนุวงศ์ทิวคต ท่านกล่าวแต่เพียงว่าถูกจับลงมาบางกอกแล้วก็ทิวคตไป พร้อมทั้งพรรณนาศพอ่างดงาม มีการจัดงานอย่างเอิกเกริกแสดงว่าท่านไม่ทราบข้อเท็จจริงตอนนี้ ท่านก็นึกภาพว่างานถวายพระเพลิงเจ้าเมืองคงจัดสวยงาม และท่านไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการถูกประจาน กล่าวเพียงเจ้าอนุวงศ์มาถึงกรุงเทพฯ แล้วก็ทิวคต

4. สถานภาพของผู้ประพันธ์ เราไม่ทราบว่าผู้ประพันธ์เป็นใคร มีสถานภาพอย่างไรในท่านจึงรู้รายละเอียดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์อย่างมากมายจนสามารถประมวลมาเป็นเรื่องราวได้อย่างนั้น เมื่อพิจารณาจากกรณีแวดล้อมต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารเรื่องพื้นเวียงก็พอจะอนุมานได้ว่า

4.1 ผู้ประพันธ์เป็นผู้ใหญ่ คือเป็นท้าวพระยา เจ้าเมือง แม่ทัพ หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งนี้ หรือไม่ก็เป็นลูกหลาน หรือผู้ใกล้ชิดกับบุคคลเหล่านั้นจดจำจากการเล่าของท่านเหล่านั้นมาประมวลเป็นเรื่องราว

4.2 ผู้ประพันธ์มีภูมิลำเนาอยู่บริเวณลุ่มน้ำมูล จึงรู้เหตุการณ์บริเวณนี้ดีกว่าเหตุการณ์ตอนอื่นที่กล่าวถึง

4.3 ผู้ประพันธ์มีภูมิลำเนาอยู่ทางอีสานตอนใต้ เพราะท่านไม่รู้รายละเอียดการรบกันทางอีสานตอนเหนือ (เวียงจันทน์) มากนัก คงได้ข้อมูลจากการสอบถามบ้าง ส่วนเรื่องราวทางราชธานี (กรุงเทพฯ) ท่านไม่รู้เลย เช่นแม่ทัพไทยท่านรู้จักแต่เพียงพระยาราชสุภาวดี พระราชสุรินทร์

พระยามหาอมตย์ ฯลฯ ซึ่งท่านเหล่านี้ปฏิบัติราชการทางแถบลุ่มน้ำมูลมาก และกรณีทิวคตของ
เจ้าอนุวงศ์ ท่านคงไม่ทราบข้อเท็จจริง

4.4 ผู้ประพันธ์มีทัศนคติไม่ดีต่อเมืองโคราช แสดงว่าท่านคงอยู่หัวเมืองที่ขึ้นกับเมือง
โคราช จึงรู้พฤติกรรมของเจ้าเมืองโคราชอย่างละเอียด และมักจะแปลเจตนาเจ้าเมืองโคราชใน
ทำนองไม่ดีนัก

4.5 ผู้ประพันธ์น่าจะเป็นเชื้อสายฝ่ายพระวอพระตา (อุบลฯ, ยโสธร, เขมราฐ) เพราะ
ไม่มีการยกพระเกียรติเจ้าอนุวงศ์อย่างเลิศเลอ กล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์อย่างธรรมดา และไม่มี
ความโด่ดเด่นเกิน เก่งต่าง เข้าข้างเจ้าอนุวงศ์ และตอนท้ายเรื่องมักจะสอนคนว่าต้องบ้านแตก
สาแหรกขาดเพราะไปคบกับญวน ซึ่งเป็นพวกที่ไม่มีศาสนา ไม่เกรงบาป ไม่มีสัจจะ

เชิงอรรถ

1. ราชบัณฑิตยสภา **ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์** พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์แสง, ร.พ.โสภณพิพรรธนากร พ.ศ.2473 หน้า 59
2. ศิลปากร, กรม **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ร.3** (ฉบับของพระเจ้ายาทิพากรวงศ์) ร.พ.โสภณพิพรรธนากร พ.ศ.2481
3. ขณะนั้นเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองสิน) กำลังเที่ยวปราบพวกข้าเสม็ดกัญชา ข้าประไรหนบ ข้าประไรต่าง อยู่ ณ เมืองโขงศรีทันดร...(ประชุมพงศาวดาร ภาค 70 หน้า 39)
4. จุลศักราช 1183 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ราชบุตร (โย้) เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ และให้คำป้อมเมืองเวียงจันทน์เป็นเจ้าอุปราช...(ประชุมพงศาวดาร ภาค 70 หน้า 39)
5. พระราชบัญญัติสักเลก ร.2 มีการปรับปรุงใหม่เมื่อ พ.ศ.2353 "กฎให้ไว้ ณ วันอาทิตย์ ขึ้น 6 ค่ำ เดือนหก จ.ศ.1172 ปีมะเมีย นักษัตรโทศก.... (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 หน้า 52)
6. **จดหมายเหตุปราบกบฏเวียงจันทน์** หน้า 59 ว่าเจ้าอนุวงศ์ยกทัพเมื่อ ปีมะจอ พ.ศ. 2369
7. พระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) ภายหลังโปรดเกล้าฯ เป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาที่สมุหนายก เมื่อปี พ.ศ.2372 เสร็จราชการสงครามเวียงจันทน์ครั้งหลัง
8. พระยามหาเทพมีใบบอกลงมาว่า จะไปตีเมืองมหาชัย เมืองพอง เมืองพะลาน เมืองชุมพร...กวาดครัวข้ามฟากมา คน 6,000 เศษ ส่งลงมาเมืองนครราชสีมา แต่ ณ วันที่เดือน 4 ปีมะเส็ง เบญจศก ขึ้น 5 ค่ำ 6 ค่ำแล้ว.... (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ร.3 หน้า 143)
9. ทัพของพระราชสุรินทร์เข้าไปเมืองพวน แต่ ณ วันเดือน 4 แรม 6 ค่ำ ปีมะเส็ง เบญจศก.
10. ศิลปากร, กรม **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 70** เรื่องเมืองนครจำปาศักดิ์ ฉบับหม่อมอมรวงศ์วิจิตร ร.พ. พระจันทร์ พ.ศ.2484 หน้า 18-19
11. ศิลปากร, กรม **ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์** ฉบับอำมาตย์โท พระยาสาภลกิจประมวญ โรงพิมพ์โสภณพิพรรธนากร พ.ศ.2471 หน้า 4-5